

**Journal van een reis naar Genève, Italië en Frankrijk van
Coenraad Ruysch met zijn neef Dirck van Hoogeveen**

1674-1677

Nationaal Archief, FA Teding van Berkhout, 1408

Transcriptie en editie: Alan Moss

FEBRUARI 1675: ROME II

49v Vrijdach den 1e februari bleef ik des morgens in huijs, doch neef Van Hoogheveen reedt naer alle de posten¹ om te sien of daer oock brieven niet aen onse koopman geadresseert mochten sijn. Sijn edelheid bracht mij twee t' huys: een van Florencen van monsieur Vander Vinnen², in de welcke de soon van den heer Fervrie een compliment onder aen hadde gescreeven, en een van de heer De Wit van Venetien.³ Des middachs quaemen de heeren die ons daechs te vooren getracteert hadden, nevens Cosson en Kalkoen⁴, een siet haerinchtie⁵ eeten. Naer de middach gingen wij wandelen in de Villa Pamphilia⁶, die wij seer naer onse smaeck vinden en voor de beste naer die van Borgesen⁷ houden, doch de plantasie⁸ is noch nieuw. Ick de printen⁹ daer van. Uijt de Villa Pamphilia trockken wij naer St. Pieter¹⁰ en soo naer huijs.

Saeterdach den tweede dito syn wij des morgens vroeck naer Monte Cavallo¹¹ gegaen om de feest van vrouw lichtmis en t' uyt deelen van de gewijde kaersen te sien.¹² Wij raecten met groot ongemack in de capelle en mosten¹³ veel lijden om de brutaliteyt van de Switsers¹⁴, doch ick kost door t' heck en in de plaets daer de kaersen gedeelt wierden niet geraeken. Maer neef Hoogheveen treften juist de occasie¹⁵ aen van daer te stijgen¹⁶, niet te min met perijkel¹⁷ van een hellebaert om sijn ooren te krijgen, gelijk ick versceijde cavalliers¹⁸ gesien die niet in kosten¹⁹ geraeken en geslaegen arm, buyl in de kop etc. mede droegen. Ick sach voor de tralien alle de ceremonien heel wel. De paus²⁰ sat op een troon onder een

50R

¹ **posten.** postplaatsen.

² **monsieur Vander Vinnen.** Mogelijk gaat het om familie van de Haarlemse kunstenaar Vincent Laurensz. van der Vinne (1628-1702). Ruysch kwam hem in Florence tegen in november 1674. Zie f. 28v, 31r, 32r, 33r.

³ **de heer...van Venetien.** Jacob de Witt (*1653) was de zoon van de bekende Cornelis de Witt, die samen met zijn broer Johan in 1672 werd gedood. In 1674 en 1675 maakte Jacob de Witt een reis door Europa. Ruysch kwam hem in Florence tegen op 10 en 11 november 1674. Zie f. 30r.

⁴ **Cosson en Kalkoen.** De familie Cosson kwam uit Leiden. De familie Calkoen was een Amsterdamse regentenfamilie van lakenververs en kooplieden. Ruysch ontmoette hen in Rome in januari. Zie f. 45v, 47v en 49r.

⁵ **siet haerinchtie.** gekookt harinkje.

⁶ **de Villa Pamphilia.** Het betreft de Villa Doria Pamphili.

⁷ **die van Borgesen.** Het gaat om de Villa Borghese.

⁸ **plantasie.** beplanting.

⁹ **printen.** prenten.

¹⁰ **St. Pieter.** Het gaat om het Vaticaan en de Basilica di San Pietro.

¹¹ **Monte Cavallo.** Het Quirinaal, een van de zeven heuvels van Rome, werd ook wel de Monte Cavallo genoemd.

¹² **Saeterdach den...te sien.** Op 2 februari werd Maria-Lichtmis gevierd, de dag dat Jesus werd opgedragen aan God en dat Maria veertig dagen na de geboorte van Jezus het traditionele Joodse zuiveringsoffer bracht. Voor de mis werd er doorgaans een kaarsenprocessie gehouden.

¹³ **mosten.** moesten.

¹⁴ **de Switsers.** de Zwitserse garde.

¹⁵ **occasie.** gelegenheid.

¹⁶ **stijgen.** komen

¹⁷ **perijkel.** gevaar.

¹⁸ **cavalliers.** edellieden.

¹⁹ **kosten.** konden.

²⁰ **paus.** Clemens X (1590-1676) was paus van 1670 tot zijn dood.

daix²¹, de pauselijke rock aen en een silvere mijter op t' hoofd. Alle de cardinaelen hadden seer kostelijke carsuijfels²² aen en ieder van gelijken een mijter op. Naer dat ick de ceremonie gesien hadde en de musieck gehoort, begaf ick mij naer huys en hielt mijn postdach, mijselve troostende van maer alleen gemanqueert²³ te hebben t' kussen van de paus sijn voet en een kaers te ontfangen, welkens gestalte ick aen die van myn neef wel kost considereeren.²⁴ De helft van de vreemdelingen voeren als ick.

Sondach den 3^e dito sijn wij hier en daer in de kerken daer t' feest was musieck wesen hooren, als oock naer ordinaeren²⁵ gewoonte de kerck van St. Pieter wesen bezoeken en die considereeren. De selve geeft ons altoos²⁶ nieuwe remarques.²⁷ Naer den eeten kreegen wij een visite van de heer Voet²⁸, die ons seijde als wij bij de signora Pia²⁹ wilden gaen dat wij altoos aengenaem souden sijn. Naer sijn vertreck gingen wij aen t' huys van de heeren Falconieri³⁰, doch de selven waeren voor een dach, twee, drie uyt de stadt vertrockken. Hier van daen gingen wij wederom naer Voet en passeerden den naer noen³¹ met op de Corse³² te rijden en s' avonts alla Pieta³³ met musieck te hooren.

Maendach den 4^{en} niet uytgerecht.

Dijnsdach den 5^{en} dito ben ick met monsieur Meijr van Breemen - syn vader is professor theologiae³⁴ en hij verstaet³⁵ admirabel³⁶ de musieck - aen t' huys van sekeren Lelio Corista geweest, een van de vermaerste theorbe speelders³⁷ van de gansche³⁸ werelt³⁹, om hem te hooren spelen. Wij hadden van te vooren doen

²¹ **daix.** verhoging, podium.

²² **carsuijfels.** Een kazuifel is een mouwloos opperkleed van een priester.

²³ **gemanqueert.** nagelaten, gemist.

²⁴ **considereeren.** beschouwen.

²⁵ **ordinaeren.** gebruikelijke.

²⁶ **altoos.** altijd, steeds.

²⁷ **remarques.** inzichten, beschouwingen.

²⁸ **de heer Voet.** Ruysch kwam de schilder Voet al eerder in Rome tegen in januari 1674. Zie f. 45v, 49r-49v.

²⁹ **de signora Pia.** Ruysch hoorde Margarita Pia zingen in Livorno op 29 november 1674. Zie f. 34r.

³⁰ **de heeren Falconieri.** Ottavio Falconieri (1636-1675) was een Romeinse geleerde en historicus. Net als zijn broer Paolo (1634-1704) was hij een liefhebber van de kunsten. Beide waren verbonden aan de kring van Christina van Zweden. Ruysch ontmoette de broers Falconieri tijdens zijn verblijf in Rome. Zie f. 44v-45r, 46v, 48r en 49v.

³¹ **passeerden den naer noen.** brachten de namiddag door.

³² **de Corse.** De Via del Corso is een van de hoofdwegen van Rome en loopt van het Piazza Venezia naar het Piazza del Popolo.

³³ **alla Pieta.** Deze plek kon niet geïdentificeerd worden. Wel was het tamelijk populair bij Ruysch en zijn landgenoten. Zie f. 49r.

³⁴ **professor theologiae.** professor in de theologie.

³⁵ **verstaet.** begrijpt.

³⁶ **admirabel.** aanzienlijk, heel goed.

³⁷ **theorbe speelders.** De teorbe is een snaarinstrument dat op de luit lijkt. Het was een populair muziekinstrument in het Italië van de zeventiende eeuw.

³⁸ **gansche.** hele.

³⁹ **t' huys...gansche werelt.** Lelio Colista (1629-1680) was een Italiaanse componist en luitspeler. Rond 1675 was hij een veelgevraagd muziekdocent in Rome.

sondeeren⁴⁰ of hem aengenaem soude sijn dat wij hem besochten en kreegen tot antwoord dat wij op sulke daegen koomen kosten als wij wilde, dat hij ons over al in dienen wilde. Doch dese mael was hij niet t' huijs.

50v

Des avonts bleef den voorscreve monsieur Meijer bij mij wat praeten en alsoo⁴¹ hij seer curieus⁴² was, liet ick hem mijn Romeynsche koopmanscap⁴³ eens sien. Neef van Hoogheveen was ondertusschen bij syn koopman om gelt te haelen⁴⁴ van waer hij seer quallick⁴⁵ te vreedden weeder keerden, alsoo hij extraordinaris⁴⁶ onbeleeft van hem ontfangen was. s' Avonts bleef Kruyl den teijkenaer⁴⁷ bij ons op een salatie⁴⁸, braef op syn Brabants wapperkaekende.⁴⁹ Onder andere praeten wij van de jesuiten, die hij seer haet, dewijle⁵⁰, seijde hij, alle de munniken meest oorsaeck syn dat de priesters (nu moet men weeten dat hij priester is) geen gelt winnen. Doch meest haet hij de jesuiten, die hij voor phariseen⁵¹ uytselden, en wildende hier door bewijsen dat sij niet waren *e societate Jesu*⁵², seijde hij, maer hoe kunnen sij van dat geselschap van ons heer sijn daer sij moeten weten dat ons hier op die Phariseen al toens los ginck als eenen duyvel, welke sententie⁵³ ons den avont al lacchende deedt passeeren.

Woonsdach den 6^{en} dito sijn wij wederom aen t' huys van de heeren Falconieri geweest, alsoo wij de reijs te vooren onderrecht waeren dat sij dijnsdachs of woonsdachs te lanchste wederom t' huys soude sijn, doch t' was mis. Hier van daen reden wij naert t' klooster van St. Franciscus in Campo Vacino⁵⁴ om den pater don Celso di Milano⁵⁵ te besøeken van de welcke wij seer civil⁵⁶ onthaelt wierden en met seer goede vino di Monte Fiasconi⁵⁷ vereert wierden. Wij kochten in t' klooster een deel seep om de handen te wassen die hier de alderbeste gemaekt wort. Eijndelijck gingen wij de scilder Voet besøeken met

⁴⁰ **sondeeren.** polsen.

⁴¹ **alsoo.** aangezien.

⁴² **curieus.** nieuwsgierig.

⁴³ **koopmanscap.** koopwaar. Waarschijnlijk doelt Ruysch op de bijzondere munten die hij in Rome aanschafte.

⁴⁴ **Neef van...te haelen.** Het was gebruikelijk dat reizigers hun wisselbrieven inleverden bij plaatselijke kooplieden.

⁴⁵ **qualick.** slecht.

⁴⁶ **extraordinaris.** bijzonder, buitengewoon.

⁴⁷ **Kruyl den teijkenaer.** Ruysch kwam de Nederlandse priester Kruyl al eerder tegen in Rome op 23 januari 1675. Zie f. 47v.

⁴⁸ **salatie.** Onzekere betekenis. Mogelijk suggereert Ruysch dat Kruyl wat tabak kwam roken.

⁴⁹ **wapperkaekende.** kletsend.

⁵⁰ **dewijle.** terwijl, aangezien.

⁵¹ **phariseen.** Farizeeën.

⁵² **e societate Jesu.** van de sociëteit van Jezus. De orde van de jezuieten wordt ook wel de Sociëteit van Jezus genoemd.

⁵³ **sententie.** uitspraak.

⁵⁴ **t' klooster...Campo Vacino.** Waarschijnlijk gaat het om de Chiesa di San Francesco a Ripa. Campo Vaccino is de oude benaming voor het gebied rondom het Forum Romanum.

⁵⁵ **den pater...di Milano.** Ruysch kwam deze pater al eerder tegen in Rome op 2 en 26 januari 1675. Mogelijk reisde hij met Ruysch mee van Milaan naar Pavia op 20 oktober 1674. Zie f. 24r, 42v en 48r.

⁵⁶ **civil.** beleefd.

⁵⁷ **vino di Monte Fiasconi.** De wijn van het Italiaanse dorp Montefiascone, ook wel 'Est! Est! Est!' genoemd, was een bekende en geliefde drank van zeventiende-eeuwse reizigers.

dewelke wij onsen avont in de commedie tot de conestabile Colonna⁵⁸ passeerden. Ick vondt de acteurs seer sober.

Den 7^{en} dito naemen wij naer de middach de chaise⁵⁹ en reden naer St. Pancratio⁶⁰, een kleijn uertie gaens buyten Roomen, om den pater Celestinus⁶¹ te gaen besøeken, doch wij hadden t' ongeluck van hem juyst niet t' huys te vinden. Alsoo het scoon weer was, begaeven wij ons naer de Villa Pamphilia, hier naest ons geleegeen, alwaer t' seer lustich⁶² was. Wij deden ons ieder een groote ruyker van bloemen pluckken, die admirabel hier waeren, om in vlesschen te setten op onse kaemers. Des avonts t' huys koomende vonden wij de heeren Vander Nieuburch, Hoogenhouck en Vanden Berch, soo even van Napels eerst⁶³ gearriveert.⁶⁴ Sij rapporteerden⁶⁵ ons seer veel vriendschap ontfangen te hebben van den consul van onsen staedt aldaer.

51R Den 8^{en} dito sijn wij wederom aen t' huys van de heeren Falconieri geweest, doch waeren noch op t' landt. Naer de middach ginch ick tot Voet wat sitte praeten en des avonts kreeggen wij een visite van de Hollanders, die ons eenige Napelsche neusdoeken⁶⁶ mede brachten.

Saterdach den 9^{en} dito quaemen des morgens van ons haer afsceijt neemen om naer Livorno te gaen de heeren Kalkoen, Cosson en de drie Amsterdammers. Ick passeerde mijn tijt met brieven te scrijven tot vier ueren naer de middach, als wanneer ick wat ginch wandelen, en passeerde mijn avont met de voorgenoemde heeren bij Cosson op een collatie⁶⁷, des morgens daer toe versocht sijnde.

Sondach den 10^{en} rechten wij des morgens vermits⁶⁸ het quaede weer niet uijt. Naer den eeten gingen wij bij den heer Voet en begaeven ons gesaementlijck naer de kerck van St. Sixto⁶⁹ om de prinsesse Chisi⁷⁰ de nonne klederen te sien aen neemen, doch alsoo het gedranch aldaer soo groot was dat wij niet als met groote moeijte daer in soude gekoomen sijn, soo gingen wij wederom heen, dese ceremonie voor maels naer ons contentement⁷¹ gesien hebbende.⁷² Wij begaeven

⁵⁸ **conestabile Colonna.** Mogelijk gaat het om de Italiaanse edelman Lorenzo Onofrio Colonna (1637-1689), 'Gran Connestabile' van Napels.

⁵⁹ **chaise.** Een chaise, of sjees, is een hoog en licht rijtuig met een kap.

⁶⁰ **St. Pancratio.** Het betreft de Basilica di San Pancrazio.

⁶¹ **den pater Celestinus.** Petrus Gool (°1597) was een karmeliet onder de naam Celestinus. In 1660 werd hij professor in het Arabisch en de oosterse letterkunde in Rome. Ruysch was bekend met zijn broer Jacob Gool (1596-1667), professor in de wiskunde en het Arabisch aan de universiteit van Leiden. Ruysch ontmoette Petrus Gool al eerder in Rome op 24 januari 1675. Zie f. 47v.

⁶² **lustich.** aangenaam.

⁶³ **eerst.** pas.

⁶⁴ **de heeren...eerst gearriveert.** Vander Nieuwburch, Hoogenhouck en Van den Berch waren vaste metgezellen van Ruysch. De drie Nederlanders vertrokken naar Napels op 16 januari 1675. Zie f. 45r.

⁶⁵ **rapporteerden.** meldden.

⁶⁶ **neusdoeken.** zakdoeken.

⁶⁷ **collatie.** avondmaaltijd.

⁶⁸ **vermits.** vanwege.

⁶⁹ **de kerck van St. Sixto.** Het betreft de Basilica di San Sisto Vecchio.

⁷⁰ **de prinsesse Chisi.** Mogelijk gaat het om iemans van de invloedrijke familie Chigi.

⁷¹ **ons contentement.** onze tevredenheid.

ons daerom naer de Corso, alwaer wij de voorscreve ⁷³ prinsesse rencontreerde⁷⁴, uytermaeten kostelijck gepareert.⁷⁵ Alle den treijn⁷⁶ was seer beste. Sij versceen hier, geloove ick, om adieu te seggen van t' laetsten aen de werelt, want sij reedt naderhandt recht naer de kerck. Ons wiert geseijt dat sij voor meer als ses mael hondert duijsent gulden aen juweelen op haer lijf hadt en dat de kroon, die haer op wiert geset doen sij in t' klooster geleijt wiert, omtrent een millioen guldens gescat wiert. Des avonts passeerden wij den tijt naer gewoonte in de Pieta, alwaer de musieck nobel⁷⁷ was en de predicatie⁷⁸ wat beter als vooren, werdende de selve gedaen door een minnebroeder.⁷⁹

Maendach den 11^{en} dito rechten wij vermits het quaede weer niet bijsonders uijt. Naer den eeten gingen wij een weijnich praeten bij de Hollandtsche heeren en den avont passeerde wij in ons logement.

Dijnsdach den 12^{en} dito kreegen wij des morgens, als wij onse taelmeester⁸⁰ bij ons hadden, de heer Paulo Falconieri met de koets voor de deur om ons te koomen besøeken, maer alsoo wij niet gekleet waeren en onse les niet gaerne versuymt soudē hebben, lieten wij seggen dat wij uyt waeren. Doch kort aen den eeten reden naer haer huijs, maer vonden geen van beijden, alsoo sij uijt eeten waeren. Des avonts gingen wij met de heer Voet de musieck tot de koninginne⁸¹ hooren, maer maeckten dat wij wat eer⁸² in de weer waeren om daer in te koomen.

51v Dijnsdach den 13^{en} dito rechten wij niet bijsonders uijt. s' Avonts collationeerden⁸³ wij wat bij den heer Vanden Nieuwburch met de andere heeren. Voet quam mede bij ons.

Donderdach den 14^{en} reden wij des morgens naer den marquis Del Monti⁸⁴ om hem te besøeken, alsoo ons de heer Falconieri hadde doen seggen dat hij met hem gesproken hadde over onse audientie en dat den voorscreve marquis ons soude presenteeren aen haere majesteijt.⁸⁵ Oock dat hij aen den heer Falconieri hadden aengeboden van ons alles te laeten sien, soo in de bibliotheeck als in de

⁷² **dese ceremonie...gesien hebbende.** Op 22 januari 1675 zag Ruysch een soortgelijke ceremonie. Zie f. 47r-47v.

⁷³ **voorscreve.** eerder genoemde.

⁷⁴ **rencontreerde.** tegenkwamen.

⁷⁵ **gepareert.** opgesierd.

⁷⁶ **den treijn.** gevolg.

⁷⁷ **nobel.** aanzienlijk.

⁷⁸ **predicatie.** preek.

⁷⁹ **minnebroeder.** minderbroeder.

⁸⁰ **onse taelmeester.** Het was gebruikelijk dat reizigers tijdens hun verblijf in Rome een taaldocent inhuurden om het Italiaans machtig te worden. Ruysch huurde deze docent in op 16 januari 1675. Zie f. 45r.

⁸¹ **tot de koninginne.** Ruysch heeft het over een muziekvoorstelling bij Christina van Zweden. Christina I (1626-1689) was koningin van Zweden tussen 1632 en 1654. Ze was een liefhebber van de kunsten en een groot verzamelaar van boeken en manuscripten.

⁸² **eer.** eerder.

⁸³ **collationeerden.** praatten, kletsten.

⁸⁴ **marquis Del Monti.** Waarschijnlijk gaat het om Francesco del Monte, markies van 1668 tot 1682.

⁸⁵ **haere majesteijt.** D.w.z. Christina I van Zweden.

medailles.⁸⁶ Soo als wij aen t' huys quaemen wiert ons geseijt dat hij een quartier uers te vooren uyt was gegaen. Den avont passeerden ick bij den heer Vanden Berch en Hooghenhouck.

Vrijdach den 15^{en} reden wij des morgens tijdelijck⁸⁷ naer den heeren Falconieri, eensdeels om haer wat nieuws te seggen dat sij op ons versocht houden en anderdeels om te hooren wat van onse audientie soude koomen, alsoo wij den marquis Del Monti des vrijdachs te vooren niet t' huys gevonden hadden. Wij vonden den heer Ottavio Falconieri t' huijs, dewelke ons seer vriendelijck ontfonch. In t' begin discoureerden⁸⁸ wij van de nouvelles⁸⁹ uyt Hollandt, dewelke wij hem seijde volgens ons brieven, en vonden die accordeerende⁹⁰ met sijn correspondentie. Hij vraechden ons of wij mede tijdinge⁹¹ hadde van dat het gerucht liep dat den Prins van Orangie hertoch van Gelderlandt geproclameert soude werden, daer op wij antwoorden van ja, maer ons daer bij was gescreeven dat niet te min den stercken roep t' selve bij veele niet gelooft wiert.⁹² Naer de nouvelles vraegden wij aengaende de koningin, seggende dat wij den marquis Del Monti niet t' huijs hadden gevonden, waerop wij aenstonts van sijn edelheid geïnformeert wierden van niet quaelijck⁹³ te sullen doen ons selve aenstonts naer t' paleijs van de koninginne⁹⁴ te begeven en in de anticamera⁹⁵ gaende naer den marquis del Monti te vragen, die ons daedelijck audientie kost doen hebben, dewijle dese tijdt daer toe t' bequaemste⁹⁶ was, t' welck wij naer noch wat gepraet hebbende deden. Doch mosten eerst wederom naer huijs om den brief, t' welck vrij wat verre is, alsoo den heer Falconieri in de Strada Julia⁹⁷ woont, niet verre van de Kongaeta⁹⁸, alwaer t' paleijs van de koninginne is, en wij op de Place d'Espagne⁹⁹, soo dat wij in de anticamera komende den marquis niet alhier vinden onverrichter saeken wederom souden gegaen sijn, ten waeren een cavallier ons seer beleeft aenspreekende gevraecht hadde of hij ons ergens in dienen konde. Hij wiert genoemt le comte De Aliberti.¹⁰⁰ Wij seijden hem waerom dat wij gekoomen waeren, waer op hij ons aenstonts versocht van wat te wachten, dat hij t' selve soude aendien en haere majesteijt en dat hij niet

52R

⁸⁶ **soo in...de medailles.** Christina was een groot verzamelaar van manuscripten. In het Palazzo Farnese richtte ze onder andere de Accademia dell'Arcadia op. Ruysch bezocht deze bibliotheek op 7 januari 1675. Zie f. 43v-44r.

⁸⁷ **tijdelijck.** tijdig.

⁸⁸ **discoureerden wij van.** praatten wij over.

⁸⁹ **nouvelles.** nieuwtjes.

⁹⁰ **accordeerende.** overeenkomstig.

⁹¹ **tijdinge.** bericht.

⁹² **Hij vraechden...gelooft wiert.** In 1675 werd Willem III (1650-1702) de titel van hertog van Gelderland aangeboden. Gezien de stadhoudelijke status van Willem III werd dit aanbod van een adellijke titel echter afgekeurd door Amsterdamse regenten, waardoor Willem enkel de functie van stadhouder wist te bemachtigen.

⁹³ **quaelijck.** slecht.

⁹⁴ **t' paleijs van de koninginne.** Christina I woonde in het Palazzo Farnese.

⁹⁵ **anticamera.** voorkamer.

⁹⁶ **bequaemste.** geschiktst.

⁹⁷ **Strada Julia.** Het betreft de Via Giulia.

⁹⁸ **Kongaeta.** Onzekere lezing.

⁹⁹ **Place d'Espagne.** Het betreft het Piazza di Spagna, een van de pleinen van Rome.

¹⁰⁰ **le comte De Aliberti.** Graaf Giacomo d'Alibert (1626-1713) was secretaris van Christina van Zweden en een liefhebber van de kunsten.

twijfelde of wij souden de lanch verwachte audientie hebben, t' welck ons seer verheugden want hij quam kort daer wederom bij ons en seijden wij souden wat wachten. De koninginne die soude ons daedelijck laeten haelen, t' welck, naer dat wij door edellieden eenigen tijt seer vriendelijck en beleeft onderhouden waeren, scieden.¹⁰¹

Wij vonden haere majesteijt lesende een brief, dewelke sij aenstonts wech stack en naer ons toe quam met twee a drie stappen, ons eerst aenspreekende met te vraegen wat lantslieden wij waeren en waer wij van daen quaemen, waer op ick aenstonts antwoorde en seijde dat wij uyt Hollant quaemen en dat wij van die natie waeren, dadelijck den brief van den heere Heinsius¹⁰², nevens een compliment, aen haere majesteijt overleverende, waerop sij seer beleeft antwoorden, seggende dat sij veel genegentheijt voor onse natie hadt en dat de persoonen die uyt ons landt quaemen haere majesteijt seer aengenaem waeren en dat sij genegen wad de selve dienste doen, waerop wij wederom naer onse beste capaciteijt¹⁰³ antwoorden. Sij vraechden ons of wij geene brieven uyt Hollandt gekreegen hadde en wat de selve mede mochten brengen, t' welck wij alles seijden, alleen niet spreekende van den oorloch van Sweeden¹⁰⁴ en de promotie soo de luyden voorgeven van den Prince van Orangie tot den hartoch van Geldere, doch het geliefde haere majesteijt selfs daer van te discoureeren, seggende of wij van de declaratie van Swedens tegens onse staet niet gehoort hadden, waerop wij van ja antwoorden en dat ons seer leet¹⁰⁵ was dat die kroon¹⁰⁶ onse vijandt was geworden, dat wij niet te min hoopte dat dien koninch sich soo ras¹⁰⁷ als t' mogelijk was soude laeten diverteeren¹⁰⁸ van de animositeijt tegens ons opgenoomen, waer op haere majesteijt de goetheid hadt te seggen dat sij tenemael¹⁰⁹ disaprobeerden¹¹⁰ dese rupture¹¹¹, die seer mal a propos¹¹² gesciet was, verders seggende dat sij voor de Duytsche gans niet beducht was, dewijle sij die niet met allen achten (onder dese woorden op den duym knippende¹¹³) maer dat Hollandt aen Sweede wel een quade rekeninch soude kunnen doen maeken¹¹⁴ nu dat het niet anders hadt kunnen uytvallen, dewijle de alliantien tusschen Sweeden en Vranckrijck al te nauw verbonden waere.

Daer naer quaemen wij op den Prins van Orangie. Haere majesteijt

¹⁰¹ **scieden.** geschiedde, gebeurde.

¹⁰² **den heere Heinsius.** Nicolaas Heinsius (1620-1681) was een Nederlandse geleerde en classicus. Ruysch bezorgde een aantal brieven voor hem, onder andere aan Paolo Falconieri en kardinaal Francesco Barberini. Zie f. 45v en 54v.

¹⁰³ **onse beste capaciteijt.** ons beste vermogen.

¹⁰⁴ **den oorloch van Sweeden.** In december 1674 mengde Zweden zich in de Frans-Nederlandse Oorlog (1672-1679) door het onverdedigde gebied van Brandenburg binnen te vallen. Zweden had daartoe een bondgenootschap gesloten met Frankrijk.

¹⁰⁵ **ons seer leet was.** het ons zeer spijtig was.

¹⁰⁶ **die kroon.** D.w.z. het Koninkrijk Zweden.

¹⁰⁷ **ras.** snel.

¹⁰⁸ **diverteeren.** verdrijven, wegvoeren.

¹⁰⁹ **tenemael.** helemaal.

¹¹⁰ **disaprobeerden.** afkeurde.

¹¹¹ **rupture.** breuk.

¹¹² **mal a propos.** verkeerd.

¹¹³ **op den duym knippende.** met de vingers knipte.

¹¹⁴ **een quade...doen maeken.** zich zou vergissen.

vraegden van gelijken naer den Prins van Orangie en wat ons dacht van t' proclameeren tot hertoch van Gelderlandt. Wij seijden dat ons het selve mede wel gescreeven was, maer dat daer bij stondt dat het selve bij veele niet gelooft wiert, waerop haere majesteijt seyde dat sij oordeelde dat Hollandt het selve niet lijden kost, haer selve gelievende te dienen van dit oordeel dat onse vrijheid hier door seer gekrenckt soude werden en dat wij de selve te duer hadden gekoft¹¹⁵ om soo licht te laeten glijen¹¹⁶, waer op wij niet goet vonden te antwoorden om over t' interest¹¹⁷ van t' huijs van Nassouw¹¹⁸ niet in discours te geraeken, maer seijde maer alleen dat dese tijdinge een roep van t' volck was, dat wij t' eijnde soude sien, wat eigentlijck de persoon van sijn hoocheid aenginch dat al landt geluckich was tot haer gouverneur te hebben een vorst die sijne jonge jaeren door sijn groote conditie¹¹⁹ en dappere valeur¹²⁰ niet alleen ongeloofelijck maect, maer oock in t' minste niet te kort doet aen de glorieuse memorie¹²¹ van sijne voorvaederen, waerop de koninging seijde dat sij niet te min wel wiste dat sij sich tenemaelen liet regeren van een man en dat een prins van soodaenige qualiteijten sijn eijgen meester behoorden te sijn, waerop aen haere majesteijt antwoorden dat wij haer daer niet particuliers¹²² van wisten te seggen, doch bij alldien¹²³ al mocht gebeuren dat een minister veel credit¹²⁴ bij sijn hoocheid mocht hebben en veele saeken quam te handt haeven dat het selve geen wonder was, dewijle de tijt voor sijn hoocheid in dese conjuncture¹²⁵ onmogelijck bestandt was om persoonelijck alle saeken te effectueeren¹²⁶, veel min op twee plaetsen gelijk te sijn, dat daerom mijn heeren de Staeten en haere ministers syn hoocheid soo veel secondeerden¹²⁷ als mogelijck was.

Verders raecten wij in discours van t' overgaen van alle de steden van de rebellie van t' volck van¹²⁸, van t' avancement¹²⁹ van sijn hoocheid, welke saeken haere majesteijt seijde van te vooren alle voorsien te hebben, alleen haer selve in t' overgaen van alle de steden en provintie bedrogen gevonden te hebben.¹³⁰ Sij vraegden seer curieus naer t' inondeeren¹³¹ en wat sconde¹³² de provintie van Hollandt particulierlijck en of men niet beducht was bij aldien den koninck voort gemarcheert was of de selve gesprongen mochte sijn, waer op wij antwoorden dat wel al de werelt oordeelde dat Amsterdam verlooren soude sijn geweest, maer dat weijnich menschen de kracht van die stadt considereeren, veel

¹¹⁵ **gekoft.** gekocht.

¹¹⁶ **dat wij...laeten glijen.** Christina verwees naar de Opstand tegen Spanje.

¹¹⁷ **interest.** belang.

¹¹⁸ **t' huijs van Nassouw.** D.w.z. van Willem III en zijn familie.

¹¹⁹ **conditie.** stand.

¹²⁰ **valeur.** dapperheid, moed.

¹²¹ **memorie.** herinnering.

¹²² **particuliers.** bijzonders.

¹²³ **bij alldien.** indien.

¹²⁴ **credit.** vertrouwen.

¹²⁵ **conjuncture.** omstandigheden, (woelige) tijden.

¹²⁶ **effectueeren.** bewerkstelligen.

¹²⁷ **secondeerden.** bijstonden, ondersteunden.

¹²⁸ **van.** Mogelijke verschrijving.

¹²⁹ **t' avancement.** de bevordering.

¹³⁰ **Verders raecten...te hebben.** Door de aanvallen tijdens het Rampjaar kreeg Willem III door zijn militaire functie steeds meer invloed in de Republiek en werd hij benoemd tot stadhouder.

¹³¹ **inondeeren.** overstromen, onder water zetten.

¹³² **sconde.** schans. Onzekere lezing.

minde¹³³ de Suyden see¹³⁴, die soo nae¹³⁵ leijt dat den koninch buyten syn verwachte wel een visite soude kunnen krijgen hebben. Haere majesteijt verwonderde sich ten hoochste dat wij ons soo scierlijck ¹³⁶ wederom gedebarrasseert¹³⁷ hadden van alle onse swaricheden.¹³⁸

53R Haere majesteijt vraegden of den heere van Beuninge en Beverinch¹³⁹ noch in credit waeren, op¹⁴⁰ ick van ja antwoorden, en eijndelijck van t' eene in t' ander vallende, raecten wij op de droevige tragedie van de twee heeren De Wit¹⁴¹, van haere majesteijt met grootste estime¹⁴² en tendresse¹⁴³ van de werelt sprack, haer booven allen extolleerende¹⁴⁴, seggende dit de twee grootste mannen van haere eeuw geweest te sijn en dat sij haer droevich en ongeluckick lot niet altoos in haer hardt beclaegde, maer selfs bescreijt hadt. Sij vraegde verders wie van beijde den outsten was, wie in detensie¹⁴⁵ was geweest, wat particulariteyten¹⁴⁶ omtrent de massacre¹⁴⁷ gesciet waeren, waeromtrent op die tijt syn hooheid was bevindende en veel dingen meer, waerop wij haere majesteijt naer ons beste vermogen satisfactie¹⁴⁸ gaven. Verders mosten wij haere majesteijt informeeren of den ouden heer¹⁴⁹ noch leefde, hoe veel kinderen ieder hadt naer gelaeten, en als ick seijde dat den soon van den ruart¹⁵⁰ hier te Roomen geweest was en dat hij op ordre van sijn moeder naer Venetien was gegaen om soo naer huys te gaen, beclaegden haere majesteyt haer seer van hem niet gesien te hebben, selfs die termen tot twee, drie reijsen¹⁵¹ gebruykende dat hij haer groot ongelijck gedaen hadde van haer niet te koomen sien, gelijk oock tot twee of drie reijsen met groot empressement¹⁵² seggende dat wij haer geen meer vrienescap doen kosten dan van hem te persuadeeren¹⁵³ dat hij weer te Romem soudem koomen, dat hij versekert syn kost van vrienden te vinden.

Naderhandt raecten wij op de medailles, waer voor haere majesteyt veel

¹³³ veel minde. laat staan.

¹³⁴ de Suyden see. de Zuiderzee.

¹³⁵ nae. dichtbij.

¹³⁶ scierlijck. onverwachts.

¹³⁷ gedebarrasseert. bevrijd.

¹³⁸ swaricheden. moeilijkheden.

¹³⁹ den heere...en Beverinch. Coenraad van Beuningen (1622-1693) was een Nederlandse diplomaat en vroedschap, schepen en burgemeester van Amsterdam. De familie Van Beveren was een oud Dorchts regentengeslacht.

¹⁴⁰ op. waarop.

¹⁴¹ de droevige...De Wit. Ruysch verwijst naar de beruchte moord op Cornelis (1623-1672) en Johan (1625-1672) de Witt tijdens het Rampjaar.

¹⁴² estime. achting.

¹⁴³ tendresse. tederheid.

¹⁴⁴ extolleerende. verheffende.

¹⁴⁵ in detensie. gevangen.

¹⁴⁶ particulariteyten. bijzonderheden.

¹⁴⁷ de massacre. het bloedbad, de slachtpartij.

¹⁴⁸ satisfactie. voldoening.

¹⁴⁹ den ouden heer. Christina vroeg naar Jacob de Witt sr. (1589-1674), de vader van Jacob en Cornelis de Witt.

¹⁵⁰ den soon van den ruart. Jacob de Witt (*1653) was de zoon van ruwaard Cornelis de Witt. Ruysch kwam hem in Florence tegen op 10 en 11 november 1674. Op 1 februari ontving Ruysch een brief van hem. Zie f. 30r en 49v.

¹⁵¹ reijsen. keren.

¹⁵² groot empressement. grote nadruk.

¹⁵³ persuadeeren. overtuigen.

genegentheid toonde en lanch sprack hoe seer sij nieuwsgierich was de selve te sien, haer informeerende hoe die geconditioneert¹⁵⁴ was, maer doen ick seijde een tot den dienst van haere majesteijt bij mij te hebben, versocht dat ick de selve doch dadelijck senden soude om die te besien, waerop dadelijck versocht dat haere majesteijt mij geliefden te pardonneeren, dat ick dorst bidden dat sij van mij dese geringe gift geliefden te ontfangen, dat een selve een teijken konde sijn hoe kleyn mijn capaciteijt, maer hoe groot mijn genegentheid was van altoos een dienaer van haere majesteijt te sijn, waer op sij mij seer bedanckten en seijde dat haer geen agreabelder¹⁵⁵ present gescieden kost als dien en dat sij altoos occasie souden soeken van ons dienst te doen, waer mede wij gedimiteert¹⁵⁶ wierden.

53v Dese audientie hadt omtrent drie quartier uers geduert en soude noch niet geejndicht sijn ten waere de tijt van de mis al verlopen was, alsoo haere majesteijt seer praetende gesint was. Hier van daen reden wij aenstonts naer huijs en ick sondt met mijn Jan¹⁵⁷ als kamerdienaer, geen livrej draegen¹⁵⁸, en onsen staffier¹⁵⁹ als laqueij¹⁶⁰ met hem tot tolck met de medaille aen t' hof en liet de selve overgeven aen den Conte d'Aliberti. Ick hadde de medaille in een couvert¹⁶¹ onder inscriptie aen haere majesteijt besegelt. Soo als ons volck wederkeerde, raporteerde sij mij dat haer belast was aen ons te seggen dat haere majesteijt aenstonts naer ons vertreck ordre gegeven hadt van ons op de lijst van de invitatie te setten, op dat wij continueel¹⁶² genodicht souden werden als in haer paleijs iets te doen souden sijn. Des middachs aeten wij bij de heeren Vander Nieuwburch, Hoogenhouck en Vanden Berch haringes de montagne¹⁶³ en rechten dien dach verders niet bijsonders uijt.

Saeterdach den 16^{en} passeerden wij onsen morgen met brieven scrijven en des middachs aeten wij ter plaetsen van daechs te vooren een stockvisie en een siet haerinctie op sijn Hollants. Naer de middach gingen wij bij de heer Voet, dewelke ons bij de signora Margarita Pia bracht. Wij wierden seer beleeft van haer ontfangen en vonden haer huijs seer wel gemeubleert en haer persoon seer kostelijck gekleet. Sij hadt noch een clavecimbel speelder bij daer die admirabel speelde, soo doe¹⁶⁴ haer stem en sijn instrument ons het grootste contentement van de werelt gaven. Naer dat wij een uer of twee hier gepasseert hadden, gingen wij t' huijs noch eenige brieven depesceeren¹⁶⁵ en s' avonts bij onse hospes¹⁶⁶ van s' middachs wat collationeeren.

¹⁵⁴ **die geconditioneert.** in welke toestand die.

¹⁵⁵ **agreabelder.** aangenamer.

¹⁵⁶ **gedimiteert.** weggestuurd.

¹⁵⁷ **mijn Jan.** Reizigers schreven zelden over hun bedienden in hun verslagen. Waarschijnlijk was deze Jan meegereisd uit de Republiek.

¹⁵⁸ **draegen.** dragend.

¹⁵⁹ **staffier.** dienaar, lijfknecht.

¹⁶⁰ **laqueij.** lakei.

¹⁶¹ **couvert.** briefomslag.

¹⁶² **continueel.** voortdurend.

¹⁶³ **haringes de montagne.** Het gaat hier om een bepaald soort haring.

¹⁶⁴ **doe.** toen.

¹⁶⁵ **depesceeren.** verzonden.

¹⁶⁶ **hospes.** waard.

Sondach den 17^{en} dito hielt ons het quade weer den ganschen morgen in huijs, doch naer den eeten haelden wij den heer Voet met dewelke wij naer St. Pietro toe reden om den ambassadeur van Vranckrijck¹⁶⁷, nevens de princesse de Chalai, die aen de duca di Bracciano trouwen soude¹⁶⁸, met al haer treijn en gevolch, dat fraij was, te sien. Tegens den avont reden wij naert' Collegium Clementinum¹⁶⁹, alwaer bij de jesuiten door haere discipelen¹⁷⁰ een commedie aen gerecht wiert, dewelke tien en twaelf daegen dueren soude. Wij meende de selve mede te sien, maer alsoo den dranch soo groot was dat wij niet binnen kosten geraeken, soo dat wij dit uytstelden en naer huijs reden.

54R Maendach hielt het quade weer ons des morgens in huijs. Naer den eeten ginch ick bij Voet wat praeten, alwaer altans goet geselschap is, dewijle de voornaemste van Romen daer geduerich koomen. s' Avonts meijnden wij wederom in t' Collegio Clementino te gaen, maer quaemen wederom te laet. Onse knechts rapporteerden ons dat den conte d'Aliberti uyt den naem van de koninginne aen ons was geweest om ons te seggen dat, soo wij lust hadden de commedie in t' Collegio Clementino te sien, dat hij ons in sulken gevallen soude koomen haele als haere majesteijt daer soude gaen om ons onder haer treijn mede te neemen en dat wij aen sijn huys onse genegentheid daer omtrent soude laeten weten. Mede seijde hij dat ons soude gerapporteert werden dat vrijdach toekomende het oratorio¹⁷¹ in t' paleijs soude gehouden werden, doch dat wij van te vooren een uer of anderhalf sijn edelheid soude koomen vinden in de anticamera om de koningin te seggen dat wij daer waeren, alsoo haere majesteijt genegentheit hadde ons noch eens te spreken.

Dijnsdach den 19^{en} sonden wij onse staffier aen t' huijs van den comte d'Aliberti om sijn edelheid aen te dienen dat wij lust hadden de commedie te sien en ons ten hoochste verobligeeren¹⁷² van ons te haelen of te doen waerscouwen, dat wij niet naerlaeten soude hem ten eerste aen sijn huys te koomen opwachten, dat wij nu selfs gekoomen soude sijn, maer dat wij juyst besoeck aen ons huijs gekreegen hadden. Oock was effectvelijck¹⁷³ den pater don Celso bij ons. Anders souden wij selfs gegaen sijn. Hij liet ons wederom beleeft seggen dat hij ons souden haelen en dat wij hem doch vrijdachs niet soude manqueeren. s' Avonts hielt mij Nieuwburch den ganschen tijt geselschap, doch wij speelden den stommen bevaert¹⁷⁴, alsoo ick continueel screef en sijn edelheid in mijne manuscripten van de politieke saeken van Romen lesende den tijt door bracht.

¹⁶⁷ **den ambassadeur van Vranckrijck.** François Hannibal II Estrées (1623-1687) was vanaf 1672 ambassadeur van Frankrijk in Rome.

¹⁶⁸ **de princesse...trouwen soude.** Flavio Orsini (1660-1696), graaf van Bracciano, trouwde in 1675 met Maria-Anne de La Trémoille (1642-1722). Door haar eerdere huwelijk met Adrien Blaise de Talleyrand, die stierf in 1663, ontving zij de titel prinses van Chalais.

¹⁶⁹ **Collegium Clementinum.** Het Collegio Clementino was in de zeventiende eeuw een school voor buitenlandse edellieden en de elite van Rome.

¹⁷⁰ **discipelen.** leerlingen.

¹⁷¹ **het oratorio.** Een oratorium is een groot musicaal werk van een orkest en zangers. Tijdens het carnavalsseizoen werden er in het Collegio Clementino verschillende oratoria opgevoerd.

¹⁷² **verobligeeren.** de gunst verlenen.

¹⁷³ **effectvelijck.** in feite.

¹⁷⁴ **wij speelden den stommen bevaert.** wij speelden voor stom. Onzekere betekenis.

Woensdach den 20^{en} dito gingen wij wat wandelen en omtrent ten half vier ueren naer t' Collegium Clementinum, alwaer wij nu in geraeckten, alsoo wij vroeck genoeg quaemen, doch tot acht ueren toe mosten wachten eer de comedie aenginch, t' welck seer verdrietich was. Het theater was seer soet en aengenaem geordonneert¹⁷⁵ als oock de kleederen, doch dat van Livorno spande de kroon in kostelijckheid.¹⁷⁶ De acteurs deden tamelijck wel haer devoir.¹⁷⁷ Sij waeren meest altemael van de grootste heeren van Italien, die hier van de jesuiten soo in studien als alle noble exercitien¹⁷⁸ opgebracht werden. Het stuck in sich selve was niet veel te beduyden. Daer quam niet eene stercke rol in, de intrigue¹⁷⁹ seer wilt¹⁸⁰, in somma¹⁸¹ t' was een werck van den eene pedanten schoolmeester of den anderen. Doch de intermedia¹⁸² waeren seer excellent, bestaende uyt boerticheden¹⁸³, die in musieck gerepresenteert wierden, en balets. Wij quae¹⁸⁴ des nachts omtrent elf ueren t' huys en gingen bij de Hollanders eeten en, om niet soo laet over straet te passeeren, oock slaepen.

54v Donderdach den 21 niet bijsonders uytgerecht. Ick kreech twee brieven, een van oom Van Leeuwe en een van Goes, niet wel te vreden sijde dat alle de andere borsten¹⁸⁵ mij vergaeten, niet tegenstaende ick soo meenichvuldige brieven scrijve.

Vrijdach den 22^{en} sijn wij al des morgens ten half achten aen t' paleijs van de cardinael Barberin¹⁸⁶ geweest om den brief van de heer Heinsius over te leveren, doch vonden dat sijn eminentie al over een uer uijt was gegaen. Des avonts gingen in St. Lorenzo in Dama¹⁸⁷, daer il Santissimo¹⁸⁸ geexpedieert¹⁸⁹ was. Het altaer was admirabel magnifiq. Het was als een buffet, wel vijftien trappen hooch, op het welke een altaer van massijf silver was, behalven dat het gansche buffet vol op gepropt van silver was. Daer stont extraordinaris veel licht op, t' welck een seer heerlijk effect deedt. Dit was noch, dat meer is, geaccompagneert met¹⁹⁰ heerlijke musieck, een fraeje predicatie en t' gesicht van veele soon aensichde.¹⁹¹

¹⁷⁵ **geordonneert.** ingericht.

¹⁷⁶ **doch dat...in kostelijckheid.** Ruysch bezocht de opera van Livorno op 29 en 30 november 1674. Zie f. 34r-34v.

¹⁷⁷ **devoir.** plicht.

¹⁷⁸ **exercitien.** oefeningen.

¹⁷⁹ **de intrigue.** de verwikkeling, het plot.

¹⁸⁰ **wilt.** warrig, chaotisch.

¹⁸¹ **in somma.** kortom.

¹⁸² **intermedia.** tussenvertoningen.

¹⁸³ **boerticheden.** kluchten.

¹⁸⁴ **quae.** kwamen. Mogelijke verschrijving.

¹⁸⁵ **borsten.** kameraden.

¹⁸⁶ **t' paleijs...cardinael Barberin.** Ruysch verwijst naar het Palazzo Barberini. Het werd bewoond door kardinaal Francesco Barberini (1597-1679).

¹⁸⁷ **St. Lorenzo in Dama.** Het betreft de Basilica di San Lorenzo in Damaso.

¹⁸⁸ **il Santissimo.** Mogelijk verwijst Ruysch naar de kapel van de *Santissima Concezione*, gemaakt door Pietro da Cortona (1596-1669). Het fresco van deze Italiaanse kustenaar beeldt de heilige ontvangenis van Maria uit.

¹⁸⁹ **geexpedieert.** voltrokken.

¹⁹⁰ **geaccompagneert met.** vergezeld door, begeleid door.

¹⁹¹ **aensichde.** gezichten.

Saeterdach den 23^{en} hebben wij postdach gehouden en niet bijsonders uyt gerecht.

Sondach den 24^{en}¹⁹²reden wij des morgens naer de jesuiten, alwaer de mis voor de cardinaelen gedaen. Het sacrament was alhier mede geexponeert¹⁹³, doch wij saegen voor de middach t' selve noch niet, alsoo voor t' koor daer al den toestel gemaect was. Een groote gordijn hinch eeven als in de comedie voor het theater, dewelke eerst opgescooven souden werden als de misse uyt was, waer naer wij niet wachten willende. Resolveerden¹⁹⁴ des naer middachs weer te koomen om den hondt niet in de podt te vinden.

Naer de middach reden wij naer St. Pieter, neemende met ons de heer Voet. De expositie was hier oock doch met weijnich pompe¹⁹⁵, om welke redenen wij her hier niet lanch maecten, maer reden wederom naer de kerck van de jesuiten, alwaer wij een seer heerlijke vertooninge vonden. t' Selve was soo groot als t' heele choor. De representatie was den ganschen apocalijpsis.¹⁹⁶ t' Selve was admirabel gescildert en vol ontelbaere beelden. Alleen manquerde dat het selve niet diep genoeg was. t' Gansche koor was met dit werck gevult van boven tot onderen. De lichten waeren soo sterck dat het selve surpreemeerden¹⁹⁷ in t' inkoomen van de kerck. De musieck was goet en de predicatie op sijn priesters.

55R Hier van daen begaeven wij ons naer St. Maria Magior¹⁹⁸, alwaer de expositie mede geschiede, en de capellen Julia¹⁹⁹, t' welck admirabel van te sien was, alsoo dit niet alleen een van de magnifijckste capelle van Romen is, maer de selve was soo vol silver, gout en juweelen dat men scier²⁰⁰ niet wist was wij gesien hadden doen wij daer uytwaeren. Wij saegen oock t' hooft van den evangelist Mattheus. De musieck was niet sterck, maer admirabel goedt. Den avont gingen wij in de Pieta onsen tijt passeeren. Den comte d'Aliberti hadt ons wederom wesen soeken om ons te seggen dat wij des maendaghsvonts koomen soude, doch wij waeren uijt.

Maendach den 25^{en} sijn wij des morgens wederom aen t' huijs van den cardinael Barberin geweest, doch syn eminentie was buyten de stadt waerom wij wederom naer huijs reden en onse tael meester afwachten. Naer dat de selve wech was, gingen wij naer den comte d'Aliberti om hem te salueren en den marquis Del Monti, doch vonden geen van beiden t' huijs. Naer de middach haelden wij Voet en gingen op de Corso wat rijden, alwaer wij noch eens een laqueij van Aliberti kreegen, die ons seijde dat wij niet manqueeren soude van op t' Ave Maria aen t' paleijs te koomen om de academie te hooren²⁰¹, t' welck wij deden, en vonden hem in de anticamera alwaer wij veel civiliteijten²⁰² genooten. Ick praete wat

¹⁹² **Sondach den 24^{en}**. Het gaat hier om carnavalszondag.

¹⁹³ **geexponeert**. tentoongesteld.

¹⁹⁴ **Resolveerden**. Besloten.

¹⁹⁵ **pompe**. praal.

¹⁹⁶ **den ganschen apocalijpsis**. de volledige apocalyps, het volledige einde van de wereld.

¹⁹⁷ **surpereereerden**. belemmerden.

¹⁹⁸ **St. Maria Magior**. Het betreft de Basilica di Santa Maria Maggiore.

¹⁹⁹ **de capellen Julia**. De Cappella Giulia is een van de kapellen in de Basilica di San Pietro.

²⁰⁰ **scier**. welhaast.

²⁰¹ **om de academie te hooren**. Tijdens haar verblijf in Rome stichtte Christina I de Accademia Reale.

²⁰² **civiliteijten**. beleefdheden.

met Camelli²⁰³, dat een seer hups²⁰⁴ man is. Naer dat wij hier geweest waeren, wierden wij op ons plaets geleiht. De harangues²⁰⁵ waeren tien in t' getal, doch seer kort, altermael tegens de pronosticatie²⁰⁶ uijt de astrologie, doch waeren seer geleerde en welspreekende luijden onder.

Dijnsdach den 26^{en} gingen wij naer den eeten den prins van Bronswij²⁰⁷ wellekom hieten van Napels en hier van daen reden wij naer de jesuiten om haere toestel²⁰⁸ noch eens te sien. Wij vonden hier den heer Voet, die met op den Corso ginch rijden om ons voor nomenclator²⁰⁹ van de dames te dienen, die wij in goet getal en seer schoon vonden. Den avont passeerden wij met de natie tot onsen huysse, als oock de heer Voet. Het geselschap bleef bij ons de lesten dach van t' carnaval op het avontmael uythouden.

55v Woensdach den 27^{en} sijn wij des naermiddachs met de heere Voet naer St. Sabina²¹⁰ gereden, meijnende dat wij de seer solemneele²¹¹ cavalcade²¹² van den paus souden sien²¹³, doch dewijle dese heijlicheid veele dingen gewent is te doen die voor desen onbekent sijn geweest, soo heeft oock de eerste dese cavalcade naer gelaeten, vreesende van lucht een wint in sijn blaes²¹⁴ te sullen vatten. Niet te min saegen wij veele dames, cardinaelen, prelaeten²¹⁵, prince, cavallier, rijck en arm dat al om de selve redenen op de been was en sijn sentiment²¹⁶ vrij uyt seijde, want alle de voorgaende pausen hebbe noijt gemanqueert oock noijt den desen als op dese mael van den woensdach van de assche²¹⁷ dese ceremonie waer te neemen. Wij saegen in dese kerck de capel of celle daer St. Domenico gewoont heeft.²¹⁸ Hier bij leiht mede een kerck aen St. Aleus toegewijt²¹⁹, dewelke wij in passant saegen. Wij saegen den trap daer desen heijlich seventien jaer

²⁰³ **Camelli.** Francesco Camelli was de persoonlijke curator van Christina I en secretaris van de Accademia Reale.

²⁰⁴ **hups.** aardig.

²⁰⁵ **harangues.** preken.

²⁰⁶ **pronosticatie.** voorspellingen.

²⁰⁷ **prins van Bronswij.** Anton Ulrich von Braunschweig-Wolfenbüttel (1633-1714) was hertog van 1689 tot zijn dood. Hij was een liefhebber van de opera en reisde daarom verschillende keren naar Italië.

²⁰⁸ **toestel.** plechtigheid, feest.

²⁰⁹ **nomenclator.** Een nomenclator is een assistent die zijn werkgever tijdig relevante namen en details inluistert tijdens belangrijke sociale aangelegenheden.

²¹⁰ **St. Sabina.** Het betreft de Basilica di Santa Sabina.

²¹¹ **solemneele.** plechtige.

²¹² **cavalcade.** ruitersstoet.

²¹³ **meijnende dat...souden sien.** Het was gebruikelijk dat de paus de Basilica di Santa Sabina aandede op Aswoensdag.

²¹⁴ **lucht een... sijn blaes.** In de vroegmoderne geneeskunde speelden het klimaat en de gesteldheid van de lucht een belangrijke rol. Mogelijk zag de paus af van zijn bezoek uit angst voor ziekte.

²¹⁵ **prelaeten.** opperpriesters, kardinalen.

²¹⁶ **sentiment.** opvatting.

²¹⁷ **den vrijdach van de assche.** Aswoensdag.

²¹⁸ **Wij saegen...gewoont heeft.** De cel van de heilige Dominicus kan nog steeds in deze kerk gevonden worden.

²¹⁹ **Hier bij...Aleus toegewijt.** Ruysch verwijst naar de nabijgelegen Basilica dei Santi Bonifacio e Alessio.

onder gewoont en verscoolen hadt²²⁰, oock sijn lichaem nevens dat van St. Bonifacius martijr²²¹, dewelken onder t' groot altaer begraeven leggen. Des avonts aeten wij bij de Hollanders een sijllerietien.²²² De heer Voet bleef bij ons.

Donderdach den 28^{en} dito sijn des morgens al ten seven ueren aen t' paleijs van den cardinael Barberino geweest en niemandt kunnende vinde als de dienaers die anticamera waeren. Alsoo de maestro di camera²²³ te zoeken was, kreegen wij tot antwoord dat den cardinael dadelijck uyt most gaen, dat wij geen audientie krijgen kosten. Naer de middach gingen wij wederom en souden te recht sijn geraeckt ten waeren den ambassadeur van Spangie niet verwacht hadt geworden, doch den maestro di camera beloofden ons des anderendachs²²⁴ morgens audientie te doen hebben. Verders gingen wij wat wandelen en des avonts t' huys wat studeeren in de tael. Voor de middach kocht ick met den heer Vanden Berch wat printen en eenige doosies van buffels hoorn.

²²⁰ **Wij saegen...verscoolen hadt.** Volgens de legende verliet St. Alexius zijn ouderlijk huis en vluchtte hij naar Syrië. Jaren later keerde hij terug naar Rome, maar werd hij niet herkend door zijn ouders. Uit liefdadigheid boden zij de onbekende man wel onderdak. Alexius leefde zo zeventien jaar lang onder de trap van zijn ouderlijk huis.

²²¹ **St. Bonifacius martijr.** De martelaar Bonifatius is de schutspatroon van Basilica dei Santi Bonifacio e Alessio.

²²² **sijllerietien.** selderijtje.

²²³ **maestro di camera.** kamerheer.

²²⁴ **des anderendaechs.** de volgende dag.